

SILVIA ILUȚ¹, ROMÂNIA

**Gheorghe GLODEANU, Istoria prozei fantastice românești,
Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2023, 602 p.**

Lucrarea *Istoria prozei fantastice românești*, elaborată de Gheorghe Glodeanu, oferă un punct de abordare diferit în ceea ce privește metamorfozele prozei fantastice românești. Autorul evidențiază în volumul de față caracterul pluridimensional al fantasticului, propunând o tratare exhaustivă a legăturilor dintre realitate și mister/imaginar, dintre rațional și irațional, dintre ezoterism, ocultism și literatură.

Tema investigată vizează, pe de o parte, lucrările teoretice care au fost consacrate fantasticului de-a lungul timpului, iar pe de altă parte, scrierile literare care „camuflează” fantasticul. În *Pledoarie pentru literatura fantastică*, exegetul face o precizare fundamentală, dezvăluind că proza fantastică „ne învață că realul este banal doar în aparență, adevăratele semnificații fiind bine camuflate în spatele cotidianului, dincolo de suprafața lucrurilor” (p. 5). Cititorul este supus provocării deciptării „fețelor ascunse ale operei”, decodificării mesajelor camuflate în simboluri. În acest fel, lectura devine pentru lectorul avizat „un fascinant proces inițiativ”. Totodată, Gheorghe Glodeanu semnalează numărul mare al autorilor de proză fantastică și a studiilor dedicate fenomenului, subliniind că raportarea acestora la conceptul de fantastic este diferită, în funcție de epoca în care au trăit și au activat.

Gheorghe Glodeanu urmărește, în prima parte a lucrării, *Repere teoretice*, redarea direcțiilor teoretice referitoare la conceptul de literatură fantastică, pornind de la viziunea lui Adrian Marino asupra noțiunii, ca mai apoi să își restrângă cercetarea asupra studiilor, care tratează conceptul de fantastic, ale unor autori de referință din literatura română și universală, precum: Marcel Brion, Roger Caillois, Tzvetan Todorov, Pierre-Georges Castex, Marcel Schneider, Howard Philips Lovecraft, Jean-Baptiste Baronian, Louis Pauwels, Jacques Bergier, Jean Fabre, Sergiu Pavel Dan, Alexandru George, Ilina Gregori, Ioan Răducea, Cătălin Ghiță, Cosmin Perța, Ion Biberi, Matei Călinescu, Alexandru George, George Bădărău. Secțiunea teoretică are ca scop, potrivit exegetului, relevarea „principalelor orientări prezente în proza fantastică românească, de la începuturi până azi” (p. 63). Conform lui Adrian Marino, fantasticul „se sustrage oricărui control rațional, oricărei ordini previzibile, ceea ce îi conferă un caracter haotic, inconstant și arbitrar” (p. 12). Astfel, în sfera contaminată de fantastic este instaurată dezordinea, „confuzia, abaterea de la normalitatea întruchipată de cotidian” (p. 12). Fantasticul presupune îndepărtarea de la legile cauzalității cotidiene, introducând în literatură „o nouă dimesiune a duratei, o cronologie insolită și un ritm al desfășurării evenimentelor” (p. 14).

¹ Lector Univ. Dr. - Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca – Centrul Universitar Nord Baia Mare, România.

Adrian Marino converge în teoretizarea conceptului de fantastic în direcția trasată de Roger Caillois, întrucât pornește de la distincția între fantastic și feeric: „feericul ne seduce, în timp ce fantasticul ne sperie”. Criticul relevă nevoia existenței fantasticului într-o lume rațională, ostilă miturilor și simbolurilor. În acest sens, Gheorghe Glodeanu subliniază faptul că fantasticul are capacitatea de a „traduce visele individului, reprezentând o compensație pentru insatisfacțiile și dorințele nerealizate ale acestuia” (p. 14). În plus, exegetul reliefează o trăsătură semnificativă a fantasticului, și anume metamorfozarea acestuia în funcție de evoluția literaturii.

Exegetul se oprește asupra celor doi cercetători de referință ai fantasticului: Roger Caillois și Tzvetan Todorov. Pornind de la deosebirea manifestării fantasticului în artele plastice și în literatură, Gheorghe Glodeanu susține că interesul în literatură nu „mai este acaparat exclusiv de plămuirea unor imagini șocante, ci se deplasează înspre atmosferă, pe crearea unor stări de spirit insolite” (p. 17). Roger Caillois trasează o delimitare între literatura fantastică și cele două frontiere ale sale, feeria și literatura științifico-fantastică: „feericul e un univers miraculos care i se suprapune lumii reale fără să-i pricinuiască vreo pagubă sau să-i distrugă coerența. Fantasticul, dimpotrivă, vădește o amenințare, o ruptură, o rupere insolită, aproape insuportabilă, în lumea reală” (p. 17). Gheorghe Glodeanu subliniază incoerența cercetătorului amintit mai sus în ceea ce privește definițiile date fantasticului, studiul său introductiv fiind lacunar, întrucât îi lipsește o direcție importantă, proza mitico-filosofică (cultivată, de exemplu, de Mircea Eliade), care rămâne neinclusă în categoriile date. Astfel, exegetul consideră că atât Roger Caillois, cât și Tzvetan Todorov, neglijează conținutul adânc al operelor, semnificațiile lor intrinseci. Astfel, exegetul pune o întrebare cu caracter reflexiv, prin intermediul căreia subliniază minusurile studiului marelui teoretician: „Ce ne facem însă cu proza de meditație filosofică sau cu parodiile povestirilor cu strigoi, la fel de fantastice și ele ca și variantele lor grave? Fantasticul nu poate fi redus doar la aspectul lui terifiant, ar fi deci greșit și inoperant să aplicăm ingenioasa teorie a criticului francez la întreaga operă a lui Mircea Eliade” (p. 18).

Un alt cercetător avizat al fantasticului la care se oprește exegetul este Tzvetan Todorov, care identifică fantasticul cu „efemerul răgaz al ezitării cititorului și/sau personajului”. Potrivit lui Tzvetan Todorov, fantasticul este definit în raport cu imaginarul și realul. Acesta propune trei condiții necesare afirmării fantasticului: acceptarea de către lector a convențiilor prozatorului, identificarea cititorului cu personajul-martor și adoptarea de către lector a unei atitudini specifice în raport cu textul, adică „să refuze atât interpretarea alegorică, cât și pe cea poetică”. Admițând faptul că lucrarea lui Tzvetan Todorov este o operă de referință în interpretarea conceptului de literatură fantastică, Gheorghe Glodeanu subliniază aspectele relevante ale studiului, dar trasează și limitele acestuia. Astfel, exegetul susține că teoreticianul literar „ignoră un aspect esențial, anume faptul că cele mai reușite proze fantastice sunt cele care au un final deschis, care nu oferă soluții în privința naturii întâmplărilor” (p. 20).

În continuare, Gheorghe Glodeanu se oprește asupra teoriilor autohtone ale fantasticului, care „nu sunt cu nimic mai prejos decât cele elaborate în Occident” (p. 28).

Atenția exegetului se îndreaptă înspre prima lucrare monografică dedicată prozei fantastice românești a lui Sergiu Pavel Dan, *Fețele fantasticului. Delimitări, clasificări și analize*. Traectoria criticului vizează realizarea unei clasificări a principalelor teme întâlnite în proza fantastică. Potrivit lui Gheorghe Glodeanu, studiul cercetătorului „are meritul de a încerca să ordoneze haosul aparent al înfățișărilor pe care le preiau situațiile fantastice” (p. 29).

În finalul secțiunii teoretice, Gheorghe Glodeanu precizează scopul expunerii unei perspective diacronice asupra noțiunii de fantastic: „scopul nostru a fost acela de a releva principalele orientări prezente în proza fantastică românească, de la începuturi până azi” (p. 63).

Partea a doua a lucrării, intitulată *Istoria prozei fantastice românești*, este exhaustivă, fiind împărțită în cinci secțiuni reprezentative: *Proza fantastică românească în epoca Marilor Clasici. Întemeietorii genului*, *Condiția fantasticului la începutul secolului XX*, *Fascinația fantasticului în literatura interbelică*, *Proza fantastică românească după Al Doilea Război Mondial*, *Deschideri după 1989*.

În secțiunea *Proza fantastică românească în epoca Marilor Clasici. Întemeietorii genului*, Gheorghe Glodeanu prezintă trei autori de referință în istoria genului: Mihai Eminescu, I. L. Caragiale și Barbu Ștefănescu Delavrancea. Exegetul îl consideră pe Mihai Eminescu primul autor de proză fantastică românească, întemeietorul genului în literatura română. Exegetul identifică o similitudine între scrierile prozatorului român și cele ale marilor reprezentanți ai romantismului german, precum Novalis, Jean Paul, Ludwig Tieck sau E.T.A Hoffmann. Atracția lui Eminescu manifestată pentru fantastic se regăsește în următoarele lucrări: *Avatarii faraonului Tlâ*, *Archaeus*, *Umbra mea*, *Sărmanul Dionis*, *Moartea lui Ioan Vestimie*. Totodată, Gheorghe Glodeanu constată că temele și motivele din proza eminesciană vor fi reluate în deplina lor amploare de Mircea Eliade. Astfel, exegetul consideră că „se poate vorbi chiar de o obsesie eminesciană în literatura lui Mircea Eliade, care aproape în toate nuvelele, povestirile și romanele sale face referiri la creația marelui poet, unele lucrări precum *Șarpele* sau *Domnișoara Christina* putând fi interpretate ca niște replici la *Cezara*, respectiv la poemul *Luceafărul*” (p. 69). Coordonata fundamentală a fantasticului eminescian este dimensiunea metafizică. În acest sens, Gheorghe Glodeanu subliniază faptul că proza „de factură onirico-metafizică a lui Mihai Eminescu reprezintă, în evoluția fantasticului românesc, un moment de referință, opera sa de întemeietor impunând un bogat arsenal de teme și motive reluate în timp de o adevărată școală de prozatori” (p. 102), precum: Mircea Eliade, Gala Galaction, Liviu Rebreanu, Vasile Voiculescu, Laurențiu Fulga, Ștefan Bănuțescu.

În secțiunea intitulată *Condiția fantasticului la începutul secolului XX*, Gheorghe Glodeanu propune o imersiune în jocul seducător al măștilor al operelor lui Alexandru Macedonski. Provocările fantasticului sunt dezvăluite de exeget în: schița *Masca*, *Casa cu no. 10*, *Maestrul din oglindă*, *Pe drum de poștă*, *Între cotețe* – „cea mai reușită narațiune fantastică a lui Alexandru Macedonski” (p. 124). Considerat de Gheorghe Glodeanu, „un poet și atunci când scrie proză” (p. 119), Alexandru Macedonski s-a impus în literatura română nu numai ca un poet de referință, ci și ca un remarcabil prozator, care insistă pe

latura terifiantă a fantasticului.

Secvența textuală *Fascinația fantasticului în literatura interbelică* este una exhaustivă, întrucât autorul realizează o cartografiere a fantasticului prezent în operele unor autori interbelici, precum: Adrian Maniu, Gala Galaction, Ion Agârbiceanu, Urmuz, Mateiu I. Caragiale, Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Ion Minulescu, M. Blecher, V. Beneș, Alexandru Philippide, Victor Papilian, Pavel Dan, Tudor Arghezi, Vintilă Horia și Mircea Eliade.

Gheorghe Glodeanu dedică o parte semnificativă din volum lui Mircea Eliade, propunând o viziune de ansamblu asupra fantasticului în creațiile eliadești. Exegetul îl consideră pe Mircea Eliade „cel mai important autor român de proză fantastică” (p. 290). Încă din prima proză fantastică a lui Mircea Eliade, *Cum am găsit piatra filosofală*, este dezvăluită vocația pentru imaginar. Astfel, autorul își descoperă, de la vârsta de 14 ani, „puterea de seducție a imaginarii” (p. 291), forță care îl va însoți toată viața. Gheorghe Glodeanu trasează evoluția marelui scriitor, propensiunea sa către sfera imaginarii. În plus, exegetul expune atât narațiunile eliadești mitico-simbolice, cât și teoria originală a lui Eliade despre fantastic, bazată pe camuflarea sacrului în profan.

Pentru a înfățișa concepția originală a autorului miturilor asupra fantasticului, exegetul pornește de la ideea că „teoria camuflării sacrului în profan este decisivă pentru întreaga creație a lui Mircea Eliade” (p. 295). Premisa lui Eliade este aceea că evoluția științelor pozitive a dus, treptat, la desacralizarea, aproape totală, a lumii. Sfera în care Mircea Eliade depistează spațiu suficient pentru a dezbate ceea ce el numește *dialectica disimulării sacrului în profan* este sfera universurilor imaginare, cum ar fi creațiile literare și artistice. Omul contemporan suferă dramele provocate de istorie, suportând „teroarea istoriei”. În plus, Gheorghe Glodeanu susține că deosebirea între proza fantastică eliadescă și cea occidentală este dată de *dimensiunea ei filosofică*, întrucât la Eliade accentul nu mai este pus pe ruptura provocată de o întâmplare insolită, capabilă să perturbe ritmul comun al existenței, ci se deplasează „înspre investigația psihologică, înspre meditația filosofică asupra marilor probleme ale existenței” (p. 298).

În secțiunea intitulată *Proza fantastică românească după Al Doilea Război Mondial*, Gheorghe Glodeanu recurge la o cartografiere a condiției literaturii fantastice după un moment istoric semnificativ în istoria națională. Exegetul realizează o incursiune în operele unor autori de referință, precum: Oscar Lemnar, Vasile Voiculescu, Laurențiu Fulga, A.E. Baconsky, Ștefan Bănuțescu, Dumitru Radu Popescu, Octavian Paler, Adrian Păunescu, Tudor Dumitru Savu, Radu Albala, Ana Blandiana și Ioan Groșan.

În secvența dedicată lui Vasile Voiculescu, autorul propune o „infiltrare” în universul mitico-magic al povestirilor acestuia. Exegetul subliniază faptul că „Voiculescu nu poate fi considerat un emul al lui Mircea Eliade” (p. 381) în ciuda faptului că sunt doi autori care fac parte din aceeași familie spirituală și care au drept sursă de inspirație tezaurul neistovit al credințelor populare românești. La fel ca în cazul lui Eliade, contrastul fundamental pe care sunt fundamentate povestirile lui Vasile Voiculescu este acela dintre *mitic* și *laic*, dintre *sacru* și *profan*. Potrivit lui Gheorghe Glodeanu, Vasile Voiculescu zugrăvește în operele

sale „amurgul mitului într-o lume care se îndreaptă tot mai mult către valorile științelor exacte” (p. 381). Exegetul expune operele voiculesciene în care este evidențiat planul fantastic, suprapunerea realului cu imaginarul: *Pescarul Amin*, *Loștrița*, *Ultimul Berevoi*, *În mijlocul lupilor*. În finalul secțiunii, autorul concluzionează că Vasile Voiculescu „ne transpune în universul miturilor, făcându-ne martorii vestigiilor unor credințe arhaice” (p. 391).

Ultima parte a volumului, *Deschideri după 1989*, este dedicată cartografierii resuscitării fantasticului odată cu anul 1989, un moment de referință în evoluția literaturii române contemporane. Gheorghe Glodeanu pune în discuție operele următorilor autori: Ioan Petru Culianu, Mircea Cărtărescu, Constantin Cubleșan, Doina Ruști, Octavian Soviany, Dan Stanca, iar în final dedică o parte semnificativă antologiei *Treisprezece*, care reunește tot atâția autori de proză fantastică: Pavel Nedelcu, Bogdan Răileanu, Iulia Micu, Lucian Mândruță, Mihai Ene, Cosmin Leucuța, Doina Ruști, Tudor Ganea, Alex Trușcă, Mihail Victus, Octavian Soviany, Iulia Pană și Radu Găvan – „o nouă generație de autori de literatură fantastică” (p. 586).

Așadar, cartea lui Gheorghe Glodeanu, *Istoria prozei fantastice românești*, se remarcă prin capacitatea de sistematizare a materialului complex și reliefaarea acestuia într-o manieră originală, prin informațiile bogate și argumentare pertinentă a tematicii aduse în discuție. Suntem convinși că lucrarea de față reprezintă o contribuție valoroasă pentru literatura autohtonă, fiind un instrument util pentru cercetătorii din domeniul literaturii fantastice și o sursă referențială pentru aria investigată.

